

տարի պէտք էր այսչափ գիրք օրինակելու համար : Սրեմն աղէկ կ'ընէր առաւելաւս Սերովբէն թէ՛ ամէն քան յոստաւէն և ամենայն ինչ յոստաւէն և ժամանակէն , հարգիւններէն և ինչն իրմէն :

Կը շարունակուի :

Ծաղիկ :

Իսկապէս ծաղիկ անունը այնտուն կերուն միայն կը մասնաւորեն որոնք իրենց ծաղկին գեղեցկութեանը համար կը մշակուին , և զարդ և վայելչութիւն են պարտեպնելու , ինչպէս մեխակը , կակաջը , հրանունկը , անեմոնը և այլն : Եւրոպայի բնէ շատ աղքատ է գեղեցիկ ծաղկներու կողմանէ , բայց ի մեխակէն որ Իտալիոյ յատուկ ծաղիկն է . իսկ հրանունկը , անեմոնը , յակնթի բազմութիւ տեսակները , նարկիզն ու շուշանը արեւելքէն բերուած բոյսեր են , բայց արհեստով Եւրոպիոյ մէջ հիմա կրկնապատիկ աւելի գեղեցկացած են :

Իմէն ծաղիկ իրեն առանձին հունտն ունի , ուսկից կը ձևանայ իր ցօղունը : Եւս ցօղունները կամ արմատէ և կամ սոխէ կը սկսին առնուլ իրենց աճումը , որով ծաղիկները գլխաւորապէս երկու կը բաժնուին . մէյմը արմատէ առաջ եկածները , մէյմն ալ սոխէ :

Ծաղիկները բազմացնելու տեսակ տեսակ կերպեր կան , ինչպէս սոխով , մատաղատունկով , հատմամբ , պատուաստով : Եւ որովհետեւ երկայն կ'ըլլայ ամէն ծաղիկ իրեն հունտովն աճեցնելը , անոր համար այս բանիս այլ և այլ միջոցներ կան . հոս խօսինք նախ ծաղիկ մը հունտէ առաջ բերելու կերպին վրայ :

Եւս ամէն հունտերէն որ ձմեռը կը դիմանան , ոմանք մասնաւոր ածուի մը մէջ կը տնկուին միատեղ , որպէս զի չափաւորապէս մեծնալէն ետեւ ուրիշ տեղ փոխադրուին , ոմանք ալ՝ որովհետեւ ամենադժուարին և կամ անկարելի է

տեղափոխելը՝ անոր համար իրենց յատուկ տեղերը կը տնկուին : Սովորաբար պարտիզպանները այս չորս ամիսներու մէջ կը տնկեն ծաղկի հունտերը , այսինքն փետրուար , մարտ , ապրիլ , մայիս . բայց կան ալ որ բոլոր տարին կրնան տնկուիլ :

Հունտեր տնկելու ածուին մէջ նախ լաւ պարարտութիւն դնելու է՝ վրան կէս ոտնաչափ բարձրութեամբ լաւ մաքրուած պարարտ հին հող . ութը կամ տասը օր ետքը երբոր այս ածուն կը պատրաստուի , և արեւու ջերմութե սաստկութիւնը կ'անցնի , ան ատեն կըրնան հունտերը ցանուիլ՝ իւրաքանչիւր տեսակը առանձին առանձին որոշելով . ետքը բթաչափ մը թանձրութեամբ հողով ծածկելու է , և մանրամասը ցընցուղով մը ոռոգել ստէպ՝ եթէ հողը չորնալու ըլլայ : Հունտերը քիչ մը մեծնալէն ետեւ կրնայ մեծ ցնցուղով ալ ոռոգուիլ , ու թէ որ ջրին առատութենէն հողէն դուրս ելլեն մատղաշ ծիկներուն արմատները , քիչ մը հողով վրանին նորէն ծածկելու է : Եւ որ եղանակը առաջ գնացած է ու վախ ըլլայ որ ցուրտ գիշերները փնաս մը բերեն , ան ատեն պէտք է վրանին ծածկել : Եւ ծածկոցը պէտք է որ քիչ մը բարձր ըլլայ հողուն վրայէն և ամէն կողմանէ լաւ պատսպարուած , որպէս զի ներս սառոյց չմտնայ : Եւ երբ ածուն վրայ զարկած միջոց՝ կրնայ վերցուիլ ծածկոցը , և երբոր արեւն անցնի նորէն գոցելու է . բայց թէ որ սառուցէ վախ չըլլայ գիշերն ալ բաց թողուլը փնաս չբերեր . միայն թէ ուշադիր ըլլալու է աս բանիս , վասն զի երկու ժամուան սառոյցը կրնայ բոլոր հունտերը փճացընել :

Երբոր այս հունտերը կը ծլին ու փոխադրուելու պատշաճ բարձրութեան կը հասնին , որ և իցէ տեղ կրնան տնկուիլ , միայն թէ հողը լաւ ըլլայ և տեղը աղէկ փորուած ու փափկացուցած : Տնկելէն անմիջապէս ետքը ջուր տալու է , և առջի ամիսները գրեթէ ամէն օր՝ եթէ յանկարծ հողը ցամքի ու ան-

ծրե չգայ : Բայց պէտք չէ ածուէն փոխադրել՝ ինչուան որ չափաւոր մեծցած լըլան , ինչու որ կրնան խոտ կարծուիլ ու հանուիլ , որ հաւասարապէս կը բուսնի նոյն ածուին մէջ :

Նազկի սոխերը սեպտեմբերի սկիզբէն մինչև ապրիլի վերջը կրնան տնկուիլ , որ է ըսել տարին երկու անգամ , գարնան ու աշնան , կամ մասնաւոր անօթի մը մէջ և կամ գետին . բայց երկու կերպն ալ մի և նոյն հողն ու մի և նոյն խնամքը կը պահանջեն : Կառնէս մաս մը նոր լաւ հող , մաս մը հին փոտած հող և մաս մ'ալ պարտեզի լաւ հող ու ամէնը մէկէն մաղէ մը կ'անցընէս , անանկ որ մէկ ոտք բարձրութիւն ունենայ այս հողս գետնէն , ու հոն կէս ոտք խորութեամբ կը տնկես այս սոխերս . մի և նոյն կերպով պէտք է ընես նաև անօթի մէջ , միայն թէ աս անօթներս պէտք է խոր ըլլան և մեծ . բայց սոխերը բոլորովին հողով ծածկելու է , ինչուան ծաղկելու ատեննին մօտենայ : Թէ որ սառոյց չընէ և հողը չոր ըլլայ՝ կրնաս երբեմն երբեմն քիչ մը ջուր տալ , իսկ թէ որ սաստիկ սառոյց ընէ՝ չորս մատ թանձրութեամբ հող դեռ աւելցնելու է վրանին և չորս կողմը շրջանակ մը դնելով վրանին խսիր մը ծածկելու է , և երբ արև զարնէ լաւ կ'ըլլայ վերցընելը՝ ու երբ արևն անցնի դարձեալ ծածկելու է : Իսկ թէ որ գարունը չոր երթայ , երբեմն երբեմն ջուր տալու է :

Բուսի մը սովորականէն աւելի աճումն տալու համար պէտք է նոյն բուսին տեսակէն այրել ու մոխրաջուր ընելով քանի մը անգամ նոյն ջուրը տալ բուսին . այն աղը որ այս մոխրաջուրին մէջ կը գտնուի մեծապէս կ'օգնէ բուսելուն աճմանը՝ առատութեամբ սնունդ ընձեռելով , և այնչափ աւելի որչափ որ այն բոյսը որուն մոխիրը առերես մերձաւոր ըլլայ ջուր տուած բուսիդ :

Բայն ծաղկներուն՝ որ գարնան կամ ամառը ու ձմեռը ջերմանոցի մէջէն կը սկսին բուսնիլ , լաւ կ'ըլլայ որ ստէպ հոգ տարուի վրանին պարարտ սնունդ-

ներով , ջերմութեամբ և կամ ձիու աղբով : Երեսնա շատ օգտակար է ջերմանոցի մէջ տրուած ջուրը՝ շուտով ծաղիկ բանալնուն :

Կարգուս շահասիրութիւն ու հետաքրքրութիւնը մեծապէս նպաստաւոր եղած է այլ և այլ միջոցներ գտնելու գունաւորելու և գեղեցկացնելու համար պարտիզի ծաղկները , ինչպէս վարդին՝ կանանչ , դեղին ու կապոյտ գոյներ տալ , և դարձեալ քիչ ժամանակի մէջ մեխակը զանազան կերպերով գունաւորել , իրեն բնական գունէն զատ : Եսպիսի հնարքներէն մէկն ալ է , պարարտ հողը լաւ մը արևու տակ փոշիացընել և ունեցած հունտդ այս պարարտ հողին մէջ տնկելէն ետեքսան օրի չափ կարմիր , դեղին և կամ որ և իցէ գունով որ կ'ուզես՝ ջուր տալ , միայն թէ տնկած հունտիդ ծաղկին հակառակ գոյն ըլլայ , ապա թէ ոչ օգուտ չըներ , ու կը տեսնես որ ընդհանրապէս տուած ջուրիդ գոյնը կ'առնու տնկած բուսիդ ծաղիկը :

Եղեր են ծաղկադարմանք որ մեխակի ճիւղը պատուաստեր են վայրի եղերդի հին բունին վրայ և վերջը չորս կողմանէ լաւ մաքրուած պարարտութի դրեր են , ու մեծ խնամքով աճեցընելէն ետե , կապտագոյն մեխակ տուեր է որ դժուարագիւտ է : Ուրիշներն ալ ամենանուրբ և բարակ եղերդի մը մէջ դրեր են այլ և այլ ծաղկի հունտեր , և հողով ու լաւ պարարտութեամբ ծածկելէն ետե՝ այս հունտերուն այլ և այլ ցօղունները մէկ արմատ մը միայն ձևացընելով՝ անկէ այլ և այլ ճիւղեր առաջ եկեր են զանազան ու գեղեցիկ գուններով : Կարձեալ ուրիշ ծաղկադարմաններ ցօղունի մը վրայ պատուաստեր են տարբեր գուններով մեխակի ճիւղեր՝ որոնց ամէնքն ալ իրենց բնական գոյնը պահեր են , որով մէկ գեղեցիկ արմատ մը ձևացեր է բազմաթիւ գուններով :

Ուրիշ շատ տեսակ կերպեր կան ծաղկները գունաւորելու , որ ծաղկադարմաններուն առանձին ինքնահնար

գիւտերն են, որոնք փորձով կրնան ստացուիլ¹ :

Նաղկի մը հունտն առնելու համար ամենէն զօրաւոր ճիւղը կը թողուն ու մնացածները կը կտրեն, երբոր աղէկ մը հասուննայ խնամքով կը ժողվեն և կը պահեն աշնանային յարմար եղանակին տնկելու համար : Բայ ի շահպարակէն և անեմանէն, որոնց հունտը անմիջապէս ժողվելէն ետքը կը տնկուին, հունտերուն մէջ աղէկը գէշէն զատելու համար ջուրի մէջ կը ձգուի և անոնք որ ջուրին վրան կը մնան բանի չեն գար, իսկ ընտիրները ջուրին տակ կ'իջնան : Վարձեալ հունտերը հողի մէջ ցանելէն ետեւ որպէս զի հողին մէջ գտնուող մանր կենդանիներէն չուտուին նախ որմզդահեր¹ ըսուած մշտադաւար բուսով պատրաստած հեղանիւթի մէջ կը թաթխուին ու վերջէն պարարտ հողի մէջ կը տնկուին, վերի ըսուած կերպով :

Եւն սփերը որ հունտէ առաջ կու գան երկու տարուքնէ առաջ չեն տեղափոխուիր, իսկ երրորդ տարին ըսկըլայ փոխադրելը նոր ու փափուկ հողի մէջ, և նոյն տարին ծաղիկ կու տան : Եւն ծաղկները որ ձմեռուան ցուտին չեն գիմանար, պէտք է արևագէմ ջերմանոցներու մէջ ամփոփել, իսկ ընդհակառակն ամառն ալ այնպիսի տեղ դնել ուր արևը սաստիկ չգարնէ :

Ձմեռուան մէջ ծաղկները ամենաքիչ ջրոյ կարօտութիւն ունին, և թէ որ չափաւորապէս ալ ջուր տրուի՝ պէտք է ուշադրութիւն դնել որ արևուն ելլելէն քանի մը ժամ վերջն ըլլայ և ոչ երբեք երեկոյեան միջոց, վասն զի հողին բարեխառնութիւնը տառի աստիճան ըլլալով ապահովապէս՝ գիշերը որ աւելի ցուրտ կ'ընէ՝ կը փճանայ բոյսը : Վարձեալ խնամք ունենալու է ջուր տալու ատեն չթրջել բոյսերը, այլ միայն արմատը ընդհակառակն ամառը պէտք է իրիկունները արևը մանելէն ետեւ ջուր տալ բուսերուն և ոչ երբեք առաւօտները, որովհետեւ արևուն ջեր-

1 Գ. յ. Joubarbe.

մութիւնն ջուրը տաքցընելով, հողն ալ կը տաքնայ և բոյսը կը թառմի ու ինչուան կրնայ նաեւ չորնալ :

Տարւոյն մէջ ամէն եղանակ իրեն մասնաւոր ծաղկներն ունի, որ պարտիզի մը մէջ հետզհետէ զերար կը փոխանակեն : այն ծաղկները որ գարնանային են, ու մարտ, ապրիլ, մայիս ամիսներուն մէջ մեր պարտէզները կը զարդարեն, են կակաջ վաղահաս, անեմոն, հրանունի, նարգէս, յակինթ, աստղածաղիկ, հիրիկ, նարկիզ, թագ արքունի¹, արջունկն², շահպարակ, վարդ, մանիշակ, շաշան հովտաց, մարգարիտ, գարնանածաղիկ, և այլն :

Եւնուր, այսինքն յունիս, յուլիս և օգոստոս ամիսներուն մէջ կը ծաղկին կակաջ անագան, շաշան սպիտակ նարնջագոյն, արջտակ³, օրագուարճ⁴, պենոնիկ, զանգիկ, կանթեղխոտ⁵, մեխակ զանազան, շահպարակ գեղին, շահպարակ Եւգլիոյ, ոտն արտուտի⁶, զլինածաղիկ, հարմուկ, մեկոն կամ խաչխաչ, ռահան, և այլն :

Եւնանային ծաղկները որ սեպտեմբեր, հոկտեմբեր և նոյեմբեր ամիսները կը ծաղկին են քրքում, խողաբուտ⁷, արևադէմ⁸, անթառամ աղուխապի⁹, հնդկային մեխակ, հինածաղիկ, աշնանածաղիկ, հնդկային վարդ, դաժանաբոյս¹⁰, գրէ¹¹ պատկազարդ, կենդանաբեր¹² մանանեխ, առիւծորկոր¹³, տուղտ, և այլն :

Ձմեռնային ծաղկները որ գեկտեմբեր, յունուար և փետրուար ամիսները կը ծաղկին են խողաբուտ ձմերային, յակինթ ձմերային, անեմոն պարզ,

1. Գ. յ. Couronne impériale.

2. Գ. յ. Oreille d'ours.

3. Գ. յ. Tubéreuse.

4. Գ. յ. Fleur d'un jour.

5. Գ. յ. Anémone.

6. Գ. յ. Pied d'alouette.

7. Գ. յ. Pain de pourceau.

8. Լ. յ. Solsequium.

9. Գ. յ. Queue de renard.

10. Լ. յ. Stramonium.

11. Գ. յ. Geranium couronné.

12. Գ. յ. Valériane.

13. Գ. յ. Gueule de lion.

սպիտակ մանուշակ, նարկիզ պարզ,
բոլոր գարնանային, լերդախոտ¹ և
այլն:

Ի ճաղիկն:

Պաղիկ չըքնաղ և մենուկ,
Պարծանք երբեմին հովտիս,
Լսում ընդ երկիր չարաշուք
Ձըրձին նըշխարքդ 'ի հիւսիս:

Ի նոյն հընձիմք գերանդի,
Ի նոյն ընկճեալք 'ի տեառնէ,
Տերև մ'ի քէն թօթափի
Հէշտ մ'առ 'ի մէջ հրաժարէ:

Յուզւոյ դիպեալ երէկ գեռ
Վեզ օրիորդն հովիւ,
“Ո՛վ այգածին դուստր, ասէր,
“Ղու պճնեսցես զիս վաղիւ”,

Լսլ դու յանօսրըդ ծըղիկ
Խամբեալ յուշիկ նուաղեցար,
Եւ հովուհւոյ մըտերմիկ
Վեզ եկն 'ի յայց վայրապար:

Ի բաց դառնայ լալագին:
“Սփոփեաց հովիւ գեղեցիկ:
“Ղեռ շընչէ քոյ սիրուհին,
“Կորուսեր լոկ ըզժաղիկ”,

Ո՛հ, և իմ մորձ սիրուհի
Իբր հովանի անց գընաց,
Կենաց իմոց քաղցուենի
Լքդ սոսկ երազ սին մընաց:

Եւ նա չըքնաղ և սիրուն,
Եւ ջընջեցան տիպքըն լոյս,
Եւ 'ի քնարանըս նորուն
Երիցս ել խոտ նորաբոյս:

Յայս բան՝ զուղին թաւոստեայ
Յառաջ վարեմ միւսանգամ,

1. Գ. Յ. Hérault.

Եւ սիրուհւոյս ձայնն ահա
Եթէ “Սպասեալ քեզ մընամ”,

ՄԻԼՎՈՒՄ:

Յովակիմ Միքրա:

Վախընթաց թերթերէն մեկուն մէջ
Սեծին Վաթուկոնի զօրավարաց մէ-
կուն վարքը դրեր էինք, վստահ ըլլա-
լով որ հաճոյական գործք մը ըրած կ'ըլ-
լանք մեր ընթերցողաց, ուստի այս ան-
գամ ալ իր բազմաթիւ զօրավարներէն
ուրիշի մը վարուց պատմութիւնը կը
գնենք, որ քան զառաջինը աւելի զարմա-
նալի է իր ծննդեամբը, նախանձելի
իր բաղդաւոր ընթացքին մէջ, որով և
մեծապէս աւաղելի իր թշուառ վախ-
ճանովն, որ կարծես թէ այսպիսի կար-
գէ դուրս բախտաւորաց ճակատագիրն
է: Եւ է այս Վաթուկոյ թագաւորը
և փեսայ Սեծին Վաթուկոնի՝ Յովա-
կիմ Սիւրա:

Նաւա յամին 1771 Վահօր քաղ-
քին մօտ Պասդիա ըսուած աւանը, և
էր որդի պանդոկապետի մը կամ ըստ ո-
մանց աղքատ հողագործի: Իր առջի ուս-
մունքները լըմընցընելէն ետքը՝ ծնողքը
զինքը Վաթուկի եկեղեցական դպրոցը
դրին իբրեւ քահանայացու. սակայն այդ
վիճակը իրեն բերմանը անյարմար գա-
լով՝ քանի մը տարիէն գինուորական
կենաց ետեւէ եղաւ, որուն մէջ մեծա-
պէս յառաջացաւ քան զիւր զինուորա-
կիցները իր նախընթաց ըրած ուսմանցը
պատճառաւ: Վախ կամաւոր զինուոր
գրուեցաւ որսորդաց գնդի մը մէջ, և
քիչ ետքը գաղղիական խռովութիւնը ծա-
գելով՝ մեծ եռանդեամբ անոր կուսա-
կից եղաւ: Վիչ ետքը որսորդաց գնդին
մէջ տեղապահ սպայ անուանեցաւ. և
թէպէտ ինքը կարծեօք եռանդուն հա-
սարակապետական էր, այսու ամենայ-
նիւ բաւական նեղութիւն քաշեց Սիւ-
րապիւնի ձեռքէն. բայց Վաթուկի քին
պաշտպանութեամբը մեծ փնաս մը չը-